

**ТОШКЕНТ ДАВЛАТ
ИҚТИСОДИЁТ
УНИВЕРСИТЕТИ**

**ЎЗБЕКИСТОН
РЕСПУБЛИКАСИ
ФАНЛАР
АКАДЕМИЯСИ**

**ЎЗБЕКИСТОН
РЕСПУБЛИКАСИ
ДАВЛАТ БОЖХОНА
ҚЎМИТАСИ
БОЖХОНА
ИНСТИТУТИ**

**“ЎЗБЕКИСТОН ИҚТИСОДИЁТИНИНГ
ИННОВАЦИОН РИВОЖЛАНИШИ ДОИРАСИДА
ТАШҚИ ИҚТИСОДИЙ ФАОЛИЯТНИ ДАВЛАТ
ТОМОНИДАН ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ
ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ”**

**мавзусида республика илмий-амалий анжумани материаллари
тўплами**

Сборник материалов научно-практической конференции на тему

**“АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ
ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ
В КОНТЕКСТЕ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ
ЭКОНОМИКИ УЗБЕКИСТАНА”**

Тошкент шаҳри, 2019 йил, 24 апрель

*Ш.И. Мустафакулов, Илмий ишлар ва
инновациялар бўйича проректор, и.ф.д., доц.,
Н.С. Исмаилова, Жаҳон иқтисодиёти
кафедраси мудири, и.ф.н., доц.,
ТДИУ*

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ТАШҚИ ИҚТИСОДИЙ ФАОЛИЯТИНИ ЛИБЕРАЛЛАШТИРИШ ИСЛОҲОТЛАРИ ВА ЖАҲОН САВДО ТАШКИЛОТИГА АЪЗО БЎЛИШ ЖАРАЁНЛАРИ

Бугунги кунда республикамызда мамлакатни 2017-2021 йилларда ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегиясининг иқтисодиётни ривожлантириш ва либераллаштиришнинг устувор йўналишларига оид учинчи босқичида ташқи иқтисодий фаолиятни либераллаштириш ва ривожлантириш, бу жараёни фаоллаштиришда ташқи савдони эркинлаштириш, миллий иқтисодиётнинг халқаро молия-кредит, инвестиция, солиқ-божхона, валюта ва суғурта тизимида интеграциясини жадаллаштиришга доир устувор вазифалар ижроси самарали амалга оширилмоқда. Бу эса, ўз ўрнида, Ўзбекистоннинг Жаҳон савдо ташкилоти (ЖСТ)га киришини фаоллаштиришда муҳим омил ва қулай шароит яратиш воситаси бўлиб хизмат қилади. Шу ўринда Ўзбекистон Республикасининг ЖСТга аъзо бўлиш борасидаги ҳозирги пайтдаги амалий ҳаракатларини мамлакатимизнинг бу борада ўз олдида қўйган мақсадига эришишидаги муҳим қадам сифатида баҳолаш лозим.

ЖСТга қўшилиш бир қанча босқичлардан иборат бўлиб, ушбу халқаро ташкилотга яқин вақтларда аъзо бўлган мамлакатларнинг тажрибалари кўрсатганидек бу ўзига хос мураккаб ва узоқ жараёндир. Ташкилотга қўшилишга бир неча йиллар керак бўлиши табиий. Бироқ, бу жараёнда ўзига хос босқич сифатида эътироф этиладиган тайёрлов даври Ташкилотга қўшилишда муҳимги муҳим амалий қадам сифатида баҳоланади. Ўзбекистон тайёрлов даври мобайнида максимал равишда Ташкилотга аъзо бўлишнинг натижаларини баҳолаши, яъни унга аъзо бўлишнинг ижобий томонлари, шунингдек, юзага келиши мумкин бўлган хавфлар ва уларнинг олдини олишга доир хавфсизлик чораларини ишлаб чиқиши зарур.

ЖСТ мамлакатлар ўртасидаги ўзаро савдо мулоқотларини ўтказиш ва бу борадаги низоларни ҳал этиш имкониятини берувчи глобал майдон ҳисобланади. Бугунги кунда дунёнинг 165 та давлати

унга аъзо. БМТ мамлакатлар ўртасидаги сиёсий муносабатларни, ЖСТ эса улар ўртасидаги савдо муносабатларини тартибга солиди. Шу билан бирга, ЖСТда, БМТ ва бошқа халқаро институтлардан фарқли ўлароқ, аъзо мамлакатлар томонидан мажбурий равишда рияз этиладиган халқаро савдо қоидалари ва тамойилларидан ташқари, савдо тартибларини самарали қўллаш ва ўзаро низоларни ҳал этиш механизми мавжуд. Ташкилотнинг асосий халқаро савдо тамойиллари ҳақ-ҳуқуқлар чекланмаган ва ҳалол рақобат қоидаларидан иборат. Агар адолатли рақобат қоидаси бузилса, савдода ҳам хатоликлар бўлади. Барча аъзо давлатлар томонидан қабул қилинган қоида ва тамойиллар эса савдодаги эҳтимолликларни кафолатловчи омил бўлиб хизмат қилади ҳамда қулай инвестиция ва соғлом рақобат муҳитини яратади.

Ташкилотга аъзо бўлгач, кўпгина ривожланаётган ва кам ривожланган мамлакатларда тараққий топган давлатлар билан тенг ҳуқуқда савдо музокараларида иштирок этиш ва муаммолар юзасидан мурожаат қилиш имконияти пайдо бўлган. Албатта, бу жараён мазкур мамлакатларда иқтисодий ўсиш ва аҳоли фаровонлигини оширишга ёрдам берган. Умуман, ЖСТнинг асосий вазифалари манфаатдор аъзо давлатлар ўртасида кўп томонлама савдо музокараларини ўтказиш, савдодаги низоларни бартараф этиш, аъзо мамлакатлар миллий савдо сиёсатини мониторинг қилиш, бошқа ихтисослашган халқаро муассасалар билан ҳамкорлик олиб боришдан иборат.

Ўзбекистоннинг ЖСТга киришида иқтисодга негатив таъсирлардан қочиш мақсадида, жараёни иқтисоднинг алоҳида секторларининг тайёргарлигини ҳар томонлама баҳолаш, маҳаллий товар ишлаб чиқарувчиларнинг ҳар хил гуруҳлари ва иқтисодиётни тартибга солишнинг ҳукумат механизмлари асосида амалга ошириш кўзда тутилган. Маҳаллий корхоналарнинг техник ва технологик потенциалини янгилаш, ишлаб чиқаришда илмий-техник ишланмаларни жорий қилишда давлат кўмагини янада фаоллаштириш орқали уларнинг рақобатбардошлигини ошириш бўйича қатор тадбирларни амалга ошириш кўзда тутилган.

Мамлакатнинг ЖСТ кириш жараёнига оид шартларнинг асосий йўналишлари бўйича ЖСТ иштирокчи давлатларининг Ишчи гуруҳи билан келишув ва тасдиқланиш энг долзарб босқич ҳисобланади. Масалан, маҳсулот ва хизматлар бозорига кириш, қишлоқ хўжалигида субсидия улуши, мамлакатни қўллаб-қувватлаш чора-тадбир-

лари, интеллектуал мулк ҳуқуқларини ҳимоялашнинг савдо аспектлари ва бошқалар шулар жумласидандир. Шу ўринда ҳар томонлама пухта ўйланган ва самарали амалга оширилаётган стратегиянинг беқиёс эканлигини, чунки, ушбу Ташкилотга аъзо бўлишда маҳаллий ишлаб чиқарувчилар ва иқтисодиётнинг сезгир секторларига салбий таъсир кам бўлишини назарда тутиш керак. Шунингдек, рақобатни кучайтириш, сифатни ошириш, халқаро стандартларни жорий қилиш, инвестициявий ҳамкорликни мустаҳкамлаш ва экспорт потенциалини янги бозорлар очиш орқали кенгайтириш зарур бўлади.

Ўзбекистон Республикасининг ЖСТга қўшилиши унинг жаҳон бозоридаги товарлар ва хизматлар ҳаракати қоидасига қўшилишини билдиради. Аммо, Ўзбекистоннинг ЖСТга аъзо бўлиши ва шу билан боғлиқ ташқи савдонинг эркинлаштирилиши мамлакатимиз бозорига хорижий товарлар ва капитал кириб келишини янада кучайтиради. Албатта, аъзоликнинг афзаллиги қисқа муддатли зарар ва ютқизишларни қоплайди. Ўзбекистоннинг ЖСТга аъзо бўлишининг ижобий жиҳатлари қуйидагиларда ўз аксини топади:

➤ мамлакатимизнинг ЖСТга аъзо бўлиши унинг инвестицион жозибадорлигини ортишига ижобий таъсир кўрсатади. Хусусан, мамлакатимизда маҳсулот ишлаб чиқариб, Хитой, Россия ва Ҳиндистон каби йирик бозорларга ҳеч бир чекловсиз сотиш имконияти кўплаб инвесторларни ўз ишлаб чиқаришини мамлакатимиз ҳудудига кўчириши учун туртки бўлиши мумкин;

➤ Ўзбекистоннинг ЖСТга аъзо бўлиши билан экспорт ва импорт қилинаётган товарлар учун энг қулай шароитлар режимини ва миллий режимни қўлга киритади. Натижада, мамлакатимиз мувофиқлаштирилган кенг халқаро ҳуқуқий майдонга чиқади, бошқа мамлакатлар ҳудудида эса халқаро ҳуқуқий ҳимояга эга бўлади. Бу эса, ўз навбатида, бошқа мамлакатларнинг тобора пасайиб бораётган тарифларидан самарали фойдаланиш имконини беради;

➤ ЖСТга аъзо бўлиш Ўзбекистон молия секторига халқаро капитални киритиш механизмини такомиллаштириш ва мақбуллаштиришга ёрдам беради;

➤ мамлакатимиз ишлаб чиқарувчилари учун халқаро рақобатнинг рағбатлантирувчи ва соғломлаштирувчи роли ортади;

➤ бевосита ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш жараёнига замонавий инновацион ғоялар янада кенгроқ жалб қилинади. Чунки, халқаро рақобатда ютиб чиқиш зарурати ишлаб чиқарувчи ва хизмат кўрсатувчи тадбиркорларни ўз бизнесини модернизация қилишга

ундайди;

➤ ЖСТга аъзолик божхона имтиёзларини қўлга киритиш, хорижий ва халқаро кредитлардан арзон ва қулай шароитларда янада фаол ва кенгроқ фойдаланиш, бевосита хорижий инвесторларни кенгроқ жалб қилиш, замонавий, юқори энергия тежамкор технологияларни ишлаб чиқаришга самарали татбиқ этиш имконини беради;

➤ халқаро савдони рағбатлантирувчи бозор иқтисодиёти институтлари ва улар фаолиятининг қонуний базасини шакллантиришга олиб келади;

➤ халқаро иқтисодий ихтилофларнинг адолатли, юмшоқ, дўстона ҳал қилинишига эришилади;

➤ ЖСТга аъзо бўлиш давлатимизнинг турли халқаро конвенцияларда иштирокини таъминлашга янада кенгроқ йўл очиб бериш билан бирга, унинг самараси сифатида мамлакатимиз иқтисодиётига юқори ишонч билдирувчи ва стратегик ҳамкорларга айланувчи хорижий инвесторлар гуруҳининг янада кенгайишига хизмат қилади.

Шунинг баробарида мамлакатимиз ташқи иқтисодий фаолияти ривожига салбий тасир кўрсатаётган бир қанча омиллар мавжуд. Булар жумласига қуйидагиларни киритишимиз мумкин:

➤ импорт божлари ҳажмининг юқорилиги мавжуд иқтисодий ресурслардан самарали фойдаланиш имкониятларини камайтирмоқда. Шунинг баробарида мазкур божлар мамлакатимизнинг жаҳон савдоси ва халқаро меҳнат тақсимоти натижасида қўлга киритиши мумкин бўлган ютуқлари ҳажмини камайтирмоқда;

➤ ички бозордаги нархларнинг жаҳон бозоридаги нархларга нисбатан юқорилиги ишлаб чиқарувчиларнинг янги ташқи бозорлар излаб топиш ва ташқи савдоси ҳажмини кенгайтиришга бўлган рағбатини камайтирмоқда;

➤ иқтисодиётнинг очиклик даражаси ва инвестицион оқимлар ўртасида кучли боғлиқлик мавжуд. Хусусан, ташқи савдода протекционистик тўсиқларнинг кучли эканлиги, мамлакатимизнинг халқаро молия-кредит ва валюта алоқаларининг ривожига салбий таъсир этмоқда.

Юқоридаги муаммоларнинг бартараф этилиши, кўп жиҳатдан, ташқи савдони либераллаштириш ва ЖСТга аъзо бўлиш билан боғлиқ. Умуман олганда, Ўзбекистоннинг ЖСТга аъзо бўлишидан кутилаётган натижаларга эришиш, аксарият жиҳатдан, унинг ушбу Ташкилотга киришидаги шарт-шароитлар, талабларни инобатга олган

ҳолда қуйидаги масалаларнинг ҳал этилишига қаратилган чоратадбирларнинг самарали ижросига боғлиқ, деб ҳисоблаймиз:

- иқтисодиётни эркинлаштириш ва саноат тармоқларининг ривожланишини тартибга солиш;

- солиққа тортишнинг мақбул тизимини вужудга келтириш;

- алоҳида секторлар ва ишлаб чиқаришда мақсадли субсидияларни сақлаш ва унга хорижий манбаларни жалб этиш;

- хориж сармояларини фаол жалб этишдаги ҳамкорликни янада кенгайтириш ва миллий иқтисодиёт инвестицион жозибадорлигини ошириш;

- импорт ва экспорт бож тўловлари тарифини тартибга солиш;

- товарларни стандартлаш ва сертификатлаш тизимини тартибга солиш ва маҳаллий товар ишлаб чиқарувчиларни халқаро бозорда ҳуқуқий ҳимоя қилиш механизмининг такомиллаштириш.

Бундан ташқари мамлакатимиз ташқи иқтисодий фаолиятини янада ривожлантиришда иқтисодиётнинг либераллашуви билан боғлиқ бошқа муаммолар ҳам кўзга ташланмоқда. Хусусан, улар жумласига қуйидагиларни киритишимиз мумкин:

- ташқи иқтисодий фаолиятни суғурталаш тизими самарадорлигининг юқори сифат ва халқаро талаб даражасида эмаслиги;

- миллий маҳсулотларимизнинг жаҳон бозорларида ўз бренди бўйича нуфуз ва эътирофга эга бўлишларида зарурий тузилма ва механизмларнинг етарли даражада шаклланмаганлиги;

- ташқи савдони кредитлаш тизимидаги мавжуд муаммолар.

Мазкур муаммоларни самарали ҳал этишда ривожланган хориж тажрибасидан, хусусан, Хитой тажрибасидан фойдаланишни мақсадга мувофиқ, деб ҳисоблаймиз. Хусусан, Хитой тажрибасини ўрганиш давомида амалга оширилган тадқиқотлар шуни кўрсатадики, мазкур давлатнинг ташқи савдони либераллаштириш, жумладан, экспорт ва импорт учун чекловларни олиб ташлаш, ЖСТга аъзолик талабларини бажариш, фонд бозори фаолиятини такомиллаштириш, ташқи савдони кредитлаш учун йирик миқдорда маблағларни жалб этиш, миллий маҳсулотларнинг жаҳон бозорида ўз ўрнига эга бўлиши учун зарурий халқаро реклама, маркетинг хизматлари ва шу орқали миллий брендларни яратиш борасидаги ишларни моддий қўллаб-қувватлаш, бизнес муҳитини яхшилаш асосида иқтисодиётга хорижий инвестицияларни янада кенгроқ жалб этишни таъминлаш борасидаги илғор тажрибалари ва эришган бемисл ютуқлари ҳар қандай мамлакатнинг ўрта ва узоқ муддатли даврда ташқи иқтисодий